

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНЬОГО В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЙОГО ГРОМАДЯНСТВА, ЗАСАД ПРАВ І СВОБОД, ОСНОВНИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ДАНОЇ КАТЕГОРІЇ НАСЕЛЕННЯ ТА ЇХ ГАРАНТІЙ.

Музикант К.А.

аспірант юридичного факультету
Сумського державного університету E-
mail: musyanya1989@list.ru,

Анотація. У статті досліджується адміністративно-правовий статус неповнолітнього громадянина України, основними і визначальними елементами якого є права і свободи, громадянство, засади прав і обов'язків та їх гарантії. Під час розгляду даної проблематики були досліджені окремі доробки вчених з даного питання, а також проаналізовано Конституцію України, закони та інші нормативно-правові акти, що регулюють дане питання.

Ключові слова: громадянство, засади прав і свобод людини і громадянина, основні права і обов'язки неповнолітнього, гарантії прав та обов'язків неповнолітнього в Україні.

Аннотация. В статье исследуется административно-правовой статус несовершеннолетнего гражданина Украины, основными и определяющими элементами которого являются права и свободы, гражданство, основы прав и обязательств и их гарантии. В ходе рассмотрения данной проблематики были исследованы отдельные разработки ученых по данному вопросу, а также проанализированы Конституция Украины, законы и другие нормативно-правовые акты, которые регулируют данный вопрос.

Ключевые слова: гражданство, основы прав и свобод человека и гражданина, основные права и обязательства несовершеннолетнего, гарантии прав и обязательств несовершеннолетнего в Украине.

Annotation. This article considers administrative and legal status of juveniles in Ukraine, that contains the main elements such as rights and obligations, citizenship, basics of rights and freedoms and their guarantees. During the consideration of this problem have been studied different elaborations of scientists of this problem and also have been analyzed the Constitution of Ukraine, laws and other legislative acts that regulate this question.

Key words: citizenship, basics of rights and freedoms of human and citizen, main rights and obligations of the juveniles, guarantees of rights and obligations of juveniles in Ukraine.

Україна є суверенною у незалежною, демократичною, соціальною правовою державою. Ст.3 Конституції України проголошує людину, її життя, честь і гідність,

недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю держави, зміст і спрямованість якої визначаються правами і свободами людини та їх гарантіями. Саме стаття 3 Основного закону нашої країни утверджує обов'язки держави перед людиною: відповідальність держави за свою діяльність перед людиною, а також визначення головного обов'язку держави як утвердження і забезпечення прав і свобод людини [1, с.5].

Проголошення в розділі 2 Конституції України прав, свобод та обов'язків людини і громадянина є фактором визнання державою загальнолюдських цінностей як основи державотворення.

Сучасна наука, аналізуючи ідеї правових доктрин і юридичних документів, які дані доктрини закріплюють, сформулювала певні витоки, що склали сучасний правовий статус людини. Такими витоками можна назвати свободу, яка є умовою існування людини; невіддільність свободи від рівності; права людини як система духовних та матеріальних благ, які необхідні для нормальної життєдіяльності людини; а також прагнення до особистої автономії та свободи самовизначення [2, с. 7-8].

Основою є положення Конвенції про права дитини, яка була ратифікована Україною 27.02.1991 року Постановою Верховної Ради України, людство зобов'язане дати дітям усе найкраще, надійно забезпечити дитинство, що гарантує в майбутньому розвиток повноцінних громадян. Також дана Конвенція проголошує принцип рівності у відповідальності обох батьків або опікунів при вихованні дитини, встановлює обов'язок держави турбуватися та забезпечувати права і свободи дитини [3]. Конституція України ґрунтується на рівності всіх дітей незалежно від походження, соціального стану чи народження поза шлюбом.

Розглядкомпонентів адміністративно-правового статусу неповнолітніх, їх прав та обов'язків був предметом наукового дослідження багатьох вчених, таких як М.М. Гуренко, Є. А. Лукашева, С.П. Коталейчук, А.Г. Бережнов, Т.М. Заворотченко.

Основою є те, що права і обов'язки особи є визначальним, центральним елементом при розгляді адміністративно-правового статусу неповнолітнього, та виходячи із загального поняття громадянства, можна зробити висновок, що вирішальною складовою при поширенні всього комплексу прав та обов'язків на особу є державна належність такої особи.

Набуття громадянства України особою, яка не досягла повноліття, здійснюється за загальними правилами, зазначеними у Законі України «Про громадянство»: за народженням, за територіальним походженням, внаслідок прийняття чи поновлення у громадянстві, внаслідок усиновлення чи встановлення над дитиною опіки чи піклування, внаслідок перебування у громадянстві України одного чи обох батьків дитини, внаслідок визнання батьківства чи материнства або ж за іншими підставами, передбаченими міжнародними договорами [4].

Набуття громадянства України за народженням включає в себе декілька основних пунктів - підстав. По-перше, це набуття громадянства дитиною, якщо один з її батьків є громадянином України. По-друге, набуття громадянства

дитиною, батьки якої є особами без громадянства і постійно проживають на території України (за умови, що за місцем народження дитини не було надано їй іншого громадянства). По-третє, набуття громадянства дитиною, батьки якої є іноземцями, що постійно проживають на території України (за умови ненабуття нею громадянства одного з батьків). По-четверте, набуття громадянства новонародженою дитиною, яка була знайдена на території України і батьки якої невідомі. По-п'яте, набуття громадянства України дитиною, одному з батьків якої було надано статус біженця, і при ненабутті такою дитиною громадянства одного з батьків, або ж набутті громадянства того з батьків, якому надано статус біженця.

Набуття громадянства України за територіальним походженням включає в себе подання відповідних клопотань опікунами та піклувальниками дитини, яка була народжена на території нашої держави, але не набула громадянства України за народженням і являється особою без громадянства чи іноземцем, за умови подання зобов'язання щодо такої дитини про припинення іноземного громадянства.

Набуття громадянства України дитиною внаслідок встановлення над нею опіки та піклування або усиновлення її подружжям, які є громадянами України або один із яких є громадянином України, відбувається з моменту набрання рішенням суду про усиновлення або про встановлення опіки чи піклування законної сили, незалежно від місця постійного проживання усиновлюючого подружжя.

Набуття громадянства України дитиною, один з батьків є громадянином України, відбувається за клопотанням того з батьків, який є громадянином нашої держави.

Набуття громадянства України дитиною внаслідок встановлення факту материнства чи батьківства, якщо один із батьків є громадянином України, або був громадянином України, відбувається незалежно від місця народження та місця проживання дитини.

Для повної всебічної розкриття поняття адміністративно-правового статусу неповнолітніх більш докладно потрібно звернути свою увагу на основоположні засади прав та свобод неповнолітнього на території України, які закріплені нормативно-правовими актами національного та міжнародного рівня.

Основоположною засадою прав та свобод неповнолітнього в Україні є природність та невідчужуваність таких прав і свобод. Природність прав і свобод не має чіткого та однозначного закріплення у законодавстві, саме тому науковці по-різному підходять до такого поняття. Та у юридичній науці природне право визначається в теорії держави права як поняття, що означає сукупність принципів, прав і цінностей, продиктованих самою природою людині через це незалежних від законодавчого визнання або невизнання їх в конкретній державі [5, с. 19].

На конституційному рівні невідчужуваність знайшла свій прояв у статтях 21 та 22, які закріплюють непорушність та неможливість скасування закріплених прав, і означає, що права і свободи, у тому числі і неповнолітніх осіб, є невіддільними від самої особи - їх носія, та незалежними від держави та суспільства, що за своєю суттю полягає у неможливості добровільної відмови суб'єкта від встановлених прав або ж перетворення прав та свобод на об'єкт дарування,

відібрання, відчуження або позбавлення [1]. Як на міжнародному, так і на національному рівні ведуться спори щодо невідчужуваності такого права як право на життя зачатой, але ненародженої дитини (за практикою проведення абортів, які легалізовані на території нашої країни), а також щодо невідчужуваності життя особи (за практикою евтаназії - позбавлення життя безнадійно хворих за їх бажанням, яка не легалізована законодавством України).

Рівність прав і свобод неповнолітніх, основується на загальній рівності прав і свобод людини і громадянина, закріпленій у Конституції України, виражаються у первинних формальних рівних умовах при реалізації відповідних прав і свобод. Крім надання відповідних загальним вимогам умов, існує потреба в позитивній дискримінації (спеціальні заходи позитивної підтримки, особливі заходи захисту прав) через неможливість недискримінації забезпечити фактичну, а не формальну рівність охоронюваних прав певних категорій населення - неповнолітніх.

Неподільність, взаємозалежність, взаємообумовленість прав на перший план виносить проблему пов'язаності прав неповнолітніх та інших категорій населення, що тягне за собою висновок про неможливість правового розгляду, закріплення, зміни та розвитку прав і свобод неповнолітніх окремо від таких категорій.

Універсальність прав та свобод неповнолітнього повною мірою розкривається через декілька основних понять. По-перше, це універсальність, яка означає формально рівний обсяг прав і свобод осіб, які не досягли повноліття, без їх дискримінації, та змістовна універсальність, що ґрунтується на універсальності змісту прав і свобод неповнолітніх. По-друге, це просторова універсальність, яка полягає у тому, що неповнолітня особа має певний обсяг прав незалежно від того, на якій території вона знаходиться. По-третє, це загальність, яка означає, що проблема захисту та закріплення прав і свобод неповнолітніх є не лише внутрішньою справою окремої держави, а постає і на міжнародному рівні.

Збалансованість прав і свобод неповнолітніх є засадою, яка не вказана у законодавстві України та яка полягає у встановленні меж здійснення основних прав неповнолітніх відповідно до суспільних інтересів і основується на принципі «дозволено те, що не заборонено законом».

Адміністративні права та обов'язки неповнолітніх містяться у Конституції України, Кодексах, Законах України та інших нормативно-правових актах нашої держави.

На конституційному рівні закріплюється майже весь комплекс основоположних прав, ґрунтуючись на поділі таких прав С.П. Коталейчуком: фізичні права, економічні права, політичні права, культурні права [6, с.9]. Фізичні права і свободи неповнолітнього ґрунтуються на ст. 52 про рівність дітей у своїх правах незалежно від їх походження та недопустимість насильства над дітьми, а також закріплюються статтями 25, 27, 28, 29, 49, 50 тощо, які встановлюють такі права, у тому числі неповнолітніх, як право на життя і на захист життя та охорону здоров'я, право на громадянство та на ім'я, заборона жорстокого поводження та жорсткого чи такого, що принижує гідність, покарання. Економічні права неповнолітнього закріплюються статтями 41 і 46 Основного Закону України, що

встановлюють право на користування і розпорядження власністю, право на соціальний захист. Культурні ж права неповнолітніх охоплюють статті 53, 35, 34, 23 Конституції України та проголошують право на освіту, на вільний розвиток особистості, право на свободу думки і слова, на вільне вираження поглядів та переконань, свободу світогляду та релігії [1]. Що ж до політичних прав неповнолітніх, то аналізуючи Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації», який визначає молодіжні громадські організації як "об'єднання громадян віком від 14 до 28 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення та захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів", а дитячі громадські організації - "об'єднання громадян віком від 6 до 18 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, та соціальне становлення як повноправних членів суспільства", можна зробити висновок про те, що дані права не носять політичного характеру, а мають суто культурний зміст в залежності від мети створення такої організації [7].

Взаємозв'язок прав та обов'язків людини і громадянина відображає баланс для взаємовигідного існування держави та суспільства, їх взаєморозуміння та досягнення згоди, що сприяє більш оптимальному регулюванню суспільних відносин і, як наслідок, сприяння життєдіяльності громадян.

Обов'язок особи - це юридично визначена і юридично гарантована вимога до поведінки індивіда. Вони, як і права, є необхідним засобом, за допомогою якого здійснюється правовий вплив на суспільні відносини [8]. Як і права, обов'язки можна поділити на конституційні (які закріплені в Основному Законі України) та звичайні (встановлюються іншими нормативно-правовими актами держави). Також важливою є класифікація обов'язків, у тому числі обов'язків неповнолітніх, залежно від характеру їх виконання: позитивні і негативні. Позитивні обов'язки являють собою виконання активних дій, спрямованих на забезпечення певного права. Негативні обов'язки є прямою заборонаю на вчинення певних дій, тобто пасивна поведінка по утриманню від скоєння дій, що перешкоджають або можуть перешкоджати реалізації здійснення певного права.

Найважливіших сфер життєдіяльності особи стосуються обов'язки людини і громадянина, які закріплені у Конституції України. Хоча у Основному Законі держави прямо не вказані обов'язки неповнолітніх осіб, але через аналіз нормативно-правових актів, які регулюють загально-правовий статус дітей, зокрема, їх адміністративно-правовий статус, можна виділити ті обов'язки, що прямо або опосередковано стосуються осіб, які не досягли 18 років.

Обов'язок дотримуватись Конституції України та законів нашої держави розповсюджується на всіх громадян та негромадян, повнолітніх та неповнолітніх осіб. Але так як вище ми зазначали, що обов'язок може бути не лише позитивним, але і негативним, то потрібно сказати про обов'язки заборонного характеру саме для осіб, які не досягли 18 річного віку. Відповідно до ст.7 Закону України "Про молодіжні та дитячі громадські організації" такою заборонаю, хоча і непрямую, є

створення молодіжної або дитячої організації, діяльність яких носитиме політичний характер: «„не можуть утворюватися та вступати у виборчі блоки» [7].

Обов'язок захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України прямо не може поширюватись на неповнолітніх осіб, так як на військову службу не призиваються особи, які не досягли 18 років. Але для визначення кількості, рівня підготовки, ступеня придатності, визначення питання про стан здоров'я неповнолітні зобов'язуються виконувати наступні дії: приписатися до певної призовної дільниці у визначені законом строки (з 17 років), відвідування закладів медичного огляду за рішенням комісії, дотримання порядку проходження підготовки до військової служби [9].

Обов'язок на отримання повної загальної середньої освіти встановлюється Конституцією України, Конвенцією про права дитини, Законом України "Про освіту". Особливістю даного обов'язку для неповнолітніх осіб є те, що забезпечують його батьки (опікуни, піклувальники особи) та держава.

Такий обов'язок як піклування про дітей стосується неповнолітніх не лише як об'єкта піклування, а і як суб'єкта. Тобто, основується на ст.156 Сімейного кодексу України, неповнолітні батьки мають ті ж самі права і обов'язки, як і повнолітні [10].

Такі загальні конституційні обов'язки як охорона культурної спадщини, не заподіяння шкоди навколишньому середовищу, повага до честі та гідності інших осіб не мають суттєвих принципових особливостей стосовно осіб, які не досягли 18річного віку.

Юридичний обов'язок виступає компонентом оптимальної взаємодії держави з громадянином для оптимального функціонування правових інститутів, підтримки стабільності у суспільстві та для розвитку такого суспільства. Юридичні обов'язки неповнолітніх можна визначити як гарантії забезпечення прав даної категорії населення. При цьому юридичні обов'язки доцільно розглядати у двох аспектах - обов'язки неповнолітніх перед державою, які ми вже висвітлили, та обов'язки держави перед неповнолітніми для більш повного та усестороннього захисту їх прав та інтересів. Обов'язками держави є визначена законом і об'єктивно обумовлена поведінка органів державної влади для забезпечення гарантій прав і свобод людини і громадянина. У громадянському суспільстві відношення між громадянином і державою будується на принципах соціальної згоди і рівності можливостей, саме тому забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина відіграє важливу роль - впливає на подальший прогрес теоретичних думок щодо існуючого суспільного ладу, та їх практичної реалізації. В Україні гарантії представлені в основному законодавчими та інституційними механізмами захисту прав, тобто нормативно-правовими актами (Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, іншими нормативними актами у правозахисній сфері) та суб'єктами правозахисної діяльності в нашій країні (народом України, територіальними громадами, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, політичними партіями тощо).

Беручи до уваги гарантування прав саме неповнолітніх, не можливо не погодитись із класифікацією Т.Г. Корж-Ікаєвої ознак такого гарантування, за якою основою адміністративно - правового забезпечення є встановлення меж неповноліття [15, с.4]. Статті 31 та 32 Цивільного Кодексу України встановлює 18річний вік як критерій повноліття, а також закріплює поняття малолітньої особи - фізична особа, яка не досягла 14 років [11]. Кодекс України про адміністративні правопорушення містить вказівку на вік неповноліття, а також на такі елементи класифікації ознак адміністративно-правового забезпечення прав і свобод дитини як обмеження адміністративної дієздатності неповнолітніх та особливий порядок їх відповідальності за адміністративні правопорушення (стаття 13) [12]. Встановлення спеціальної процедури розгляду адміністративних справ за участю неповнолітнього - наступна ознака гарантування їх прав і свобод, основою якої є стаття 48 Кодексу адміністративного судочинства України, що закріплює обмежену адміністративну процесуальну дієздатність осіб, які не досягли повноліття, а також особливий порядок допиту малолітніх та неповнолітніх свідків тощо [13]. Також Т.Г.Корж-Ікаєва виділяє таку гарантію як суттєвий вплив норм міжнародного права, яка на законодавчому рівні фіксується статтею 9 Конституції України, що проголошує чинні міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, частиною національного законодавства нашої держави [1].

Не можна не погодитись із думкою Т.М.Заворотченко про те, що повинні діяти не тільки ті гарантії, які закріплені нормами права, але і гарантії, які визначаються іншими соціальними нормами: нормами моралі, етики, корпоративними нормами, нормами-звичаями та іншими. Якими би не були стабільними і забезпеченими з боку держави юридичні гарантії, вони не зможуть у відірваності від інших соціальних норм достатньою мірою створити сприятливі умови для повного забезпечення прав і свобод людини [14, с.6].

Таким чином, можна дійти висновку про те, що громадянство як точка опори - визначає обсяг и характер прав і обов'язків неповнолітньої особи, які, у свою чергу, є тим основним фактором, який формує основу адміністративно-правового статусу неповнолітніх в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України: Офіційне видання / Верховна Рада України.- Київ : Центр учбової літератури, 2010. - 80 с.
2. Гуренко М.М. Зародження та становлення ідеї гарантій прав і свобод людини і громадянина у ліберальній теоретико-правовій думці: Монографія. - К., 2000. - 167 с.
3. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 [Електронний ресурс] / ООН. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021
4. Про громадянство : Закон України станом на 16.12.2012 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>
5. Права человека : Учебник для ВУЗов / Под ред. Е.А. Лукашевой. - Москва, 1999. - 269 с.
6. Коталейчук С. П. Теоретико-правові проблеми правового статусу неповнолітніх в Україні та забезпечення його реалізації як один із основних напрямів діяльності міліції :

автореф.дис. ... канд.юрид.наук : спец 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / С.П. Коталейчук. - Київ, 2004. - 19 с.

7. Про молодіжні та дитячі громадські організації : Закон України станом на 06.01.2011 № 281-14 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/281-14>

8. Бережнов А.Г. Права личности и некоторые вопросы теории. - М.: Изд-во МГУ, 1991. - 142 с.

9. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України № 2232-12 станом на 11.08.2013 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу:

10. Сімейний кодекс України №2947-14 станом на 04.08.2013 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

11. Цивільний кодекс України станом на 11.10.2013 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу:

<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення № 80731-10 станом на 01.01.2014 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу:

<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

13. Кодекс адміністративного судочинства України № 2747-15 станом на 11.08.2013 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/page>

14. Заворотченко Т.М., Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні: Автореф. дис. . канд. юрид. наук: 12.00.02 / Т.М. Заворотченко. - Київ, 2002 - 18 с.

15. Корж - Ікаєва Т.Г., Адміністративно - правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Т.Г. Корж - Ікаєва. - Київ, 2008 - 20 с.

Музикант К.А. Адміністративно-правовий статус неповнолітнього в Україні через призму його громадянства, засад прав і свобод, основних прав та обов'язків даної категорії населення та їх гарантій / К.А. Музикант // The genesis of genius: науково-періодичне професійне видання. - Женева (Швейцарія): Міжнародний науково-практичний конгрес економістів та правників, 2014. - с. 103-111